

Jakub Abramski

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0009-0003-4246-0929

**REŻIMY OCHRONNE *SUI GENERIS* DZIEŁ
ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W DOMENIE PUBLICZNEJ.
PRAWNOPORÓWNAWCZA ANALIZA PRAWODAWSTWA
SZWEDZKIEGO, POLSKIEGO I WŁOSKIEGO
W ŚWIELE UNORMOWAŃ UNIJNYCH**

Wprowadzenie

Domena publiczna zaistniała w momencie derogacji prawnych monopolii w Anglii, jednak zanim została uregulowana *implicite* w Konwencji berneńskiej, to pojawił się pomysł jej ograniczenia poprzez wprowadzenie elementu odpłatności. Model odpłatnej domeny publicznej zdobył pewne znaczenie po uchwaleniu Konwencji w niektórych państwach, w tym w Polsce. Ponadto obok fiskalnego ograniczenia domeny publicznej obecnie istnieją różne modele ochrony *sui generis* dzieł wyłączonych spod prawnoautorskiej ochrony. Regulacje takie dotyczą przedmiotów uznanych za dziedzictwo kulturalne i występują m.in. w Polsce, Szwecji i Włoszech. Celem niniejszego opracowania jest analiza stosownych konstrukcji prawnych oraz udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy spełniają one swoją rolę, a zatem czy nie powinny być usunięte z porządku prawnego z uwagi na postanowienia prawa europejskiego.

Domena publiczna

Domena publiczna jako instytucja nie posiada definicji legalnej na gruncie prawa polskiego tudzież międzynarodowego. Pojmowanie tegoż pojęcia jest zróżnicowane w piśmiennictwie¹. W ramach niniejszego opracowania będzie ona

¹ Zob. T. Targosz, *Domena publiczna w prawie autorskim*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 2007, nr 4, s. 531–554.

rozumiana w klasycznym ujęciu wyznaczonym pośrednio przez art. 18 Konwencji berneńskiej² jako zbiór utworów, do których prawa autorskie wygasły bądź nigdy nie obejmowały ochroną danej klasy wytworów³.

Instytucja domeny publicznej nie posiada również definitywnego momentu zaistnienia w wymiarze faktycznym. Wskazuje się, że najpewniej istniała od zarania dziejów gatunku ludzkiego⁴ bądź zaczątków jej istnienia należy upatrywać w czasach rzymskich⁵ albo jak twierdzi J. Habermas, domena publiczna i prawo autorskie powstały równocześnie⁶. Do prawnego usankcjonowania rzeczowej instytucji poprzez ustanowienie okresów ochrony doszło w Anglii w latach 1624 oraz w 1710 wraz z uchwaleniem odpowiednio Statute of Monopolies oraz Statute of Anne, jednak wciąż istniały monopole uprzednio wydane przez władzę na publikację dzieł literackich – także autorów starożytnych⁷. Beneficjenci królewskich przywilejów powoływali się na ich wieczyste trwanie na mocy *common law*. Okoliczność ta doprowadziła do wielu procesów sądowych na przestrzeni kilkudziesięciu lat od uchwalenia Statutu Królowej Anny. Stan prawny został ugruntowany wraz z wydaniem orzeczenia w sprawie *Donaldson v. Beckett*, w którym Izba Lordów przesądziła, iż własność literacka jest objęta okresem ochrony wynikającym ze Statutu⁸. Można stwierdzić, że dopiero w tamtym momencie doszło do pełnego ukonstytuowania się domeny publicznej w wymiarze zarówno prawnym, jak i faktycznym.

Domaine public payant

Wraz z nastaniem XIX w. tendencja do poszerzania domeny publicznej ustąpiła idei jej ograniczenia. We Francji pomysł wprowadzenia odpłatnej domeny publicznej niezależnie od siebie zaproponowali członkowie komisji powołanej w celu sformułowania projektu ustawy o własności literackiej oraz wydawca i pisarz P.-J. Hetzel⁹. Płatna domena publiczna polega na wprowadzeniu obowiązku

² Akt paryski Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych (Dz.U. 1990, nr 82, poz. 474).

³ Domenę publiczną będą też konstituowały utwory, do których twórca zrzekł się wszelkich praw autorskich, o ile taką możliwość przewiduje dany porządek prawny. Zob. np. <https://selvams.com/india/copyrights/relinquishment-of-copyright-in-india/> (16.10.2024).

⁴ T. Ochoa, *Origin and Meanings of the Public Domain*, „University of Dayton Law Review” 2002, no. 28, s. 222.

⁵ H. Huang, *On public domain in copyright law*, „Frontiers of Law in China” 2009, no. 4, s. 179–180.

⁶ M. Rose, *Nine-Tenths of the Law: The English Copyright Debates and the Rhetoric of the Public Domain*, „Law and Contemporary Problems” 2003, no. 66, s. 75.

⁷ T. Ochoa, *Origin and Meanings...*, s. 222–223.

⁸ M. Rose, *Nine-Tenths of the Law...*, s. 75–77.

⁹ http://controverses.mshparisnord.fr/notices/not_hetzel_1858.html (16.10.2024).

uiszczenia opłaty na rzecz organizacji społecznej lub wyznaczonego podmiotu państwowego za każdym razem, gdy dochodzi do rozpowszechniania dzieł nieobjętych ochroną prawa autorskiego¹⁰. Zatem jest to kontrintuicyjny model przełamujący paradygmat domeny publicznej jako zasobu utworów lub dzieł wolnych od ograniczeń w użytku. W zamyśle francuskiego literata model odpłatności miał zostać prowadzony zamiast pośmiertnego okresu ochrony twórczości¹¹. W latach 70. XIX w. model odpłatności Hetzela promował V. Hugo. Ostatecznie wraz z przyjęciem tekstu Konwencji berneńskiej ugruntowany został wariant ograniczonej w czasie pośmiertnej ochrony utworu¹². Renesans odpłatnej domeny publicznej nastąpił w połowie XX w., bowiem rozwiązanie to obowiązywało wtedy w kilku państwach europejskich i południowoamerykańskich. W minionym stuleciu instytucja ta była promowana przez takie organizacje międzynarodowe, jak UNESCO czy WIPO, które zamieściło element odpłatności w sekcji nr 17 dokumentu *Tunis Model Law on Copyright for Developing Countries*¹³. M. Marzetti w rozprawie doktorskiej podaje, że ów model stosuje obecnie 16 państw na całym świecie, w tym dwa europejskie: Chorwacja i Słowacja¹⁴.

Domaine public payant w polskim porządku prawnym

W Polsce wariant odpłatności obowiązywał w latach 1994–2016. Ustawodawca uregulował tę instytucję w jednym artykule ustawy – art. 40¹⁵. Owa lako- niczność mogła stać za kilkoma wątpliwościami. Instytucję wprowadzoną wraz z uchwaleniem obowiązującej ustawy prawnoautorskiej ukształtowano jako publicznoprawny obowiązek wniesienia opłaty do państwowego funduszu celowego, jakim był Fundusz Promocji Twórczości, którym dysponował Minister Kultury. Zakres przedmiotowy obowiązku dokonywania wpłat był ograniczony do pięciu kategorii utworów nieobjętych autorskimi prawami majątkowymi: dzieł literackich, muzycznych, plastycznych, fotograficznych i kartograficznych. Podmiotami zobowiązanymi byli producenci oraz wydawcy. Wysokość opłaty ustawowo

¹⁰ A. Kopff, „*Domaine public payant*” (koncepcja autorskiego prawa grupowego), „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 1992, nr 58, s. 9.

¹¹ http://controverses.mshparisnord.fr/notices/not_hetzel_1858.html (16.10.2024).

¹² M. Marzetti, *Victor Hugo Betrayed: The “Domain Public Payant” as intended in the 19th Century and as implemented today*, „Review of Economic Research on Copyright Issues” 2021, no. 18, s. 61, 66.

¹³ *Ibidem*, s. 66–68.

¹⁴ M. Marzetti, *The Law and Economics of the “Domaine Public Payant”. A case-study of the Argentinian system*, Erasmus University Rotterdam 2018, s. 131.

¹⁵ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. 2006, nr 90, poz. 631 ze zm.).

oscylowała w przedziale 5–8% wpływów brutto ze sprzedaży określonych wyżej kategorii utworów opublikowanych na terytorium państwa polskiego¹⁶. W 2003 r. Minister Kultury w drodze rozporządzenia określił ujednoliconą wysokość opłaty – 5%¹⁷. W doktrynie zgłaszano wiele uwag odnośnie do kształtu regulacji. Wskazywano m.in., iż z uwagi na wydłużenie czasu ochrony po śmierci twórcy po 1994 r. z 25 lat do 70 lat instytucja taka nie ma już racji bytu¹⁸. Podnoszono też, że mechanizm ten stanowi utrudnienie w dostępie do niematerialnej spuścizny kulturowej¹⁹. Podkreślano, że takie rozwiązanie może zniechęcać przedsiębiorców do podejmowania działalności wydawniczej na terenie Polski²⁰. Artykuł 40 został finalnie derogowany z uwagi na niemożność spełnienia celów stawianych podmiotowi odpowiedzialnemu za pobór opłat – Funduszowi Promocji Twórczości (przyznawanie stypendiów i pomocy socjalnej dla twórców)²¹.

Ochrona klasyki²² – zarys instytucji

Decyzja o uchwaleniu takiej instytucji w 1960 r. była wypadkową zdarzeń z ubiegłych dekad. Pod koniec pierwszej dekady XX w. na szwedzkim rynku czytelniczym wydano znaczną liczbę egzemplarzy amerykańskiej literatury brukowej o tematyce detektywistycznej. Z uwagi na wątpliwą jakość artystyczną i wydawniczą, a także obawę o kształtowanie gustów czytelników socjaldemokratyczne organizacje młodzieżowe rozpoczęły bojkot sprzedawców takich powieści, co zakończyło masową dystrybucję tych czytań w Szwecji. Mimo że wydarzenie to nie dotyczyło bezpośrednio klasyki literackiej, to stanowiło punkt wyjściowy do rozważenia, jak chronić dziedzictwo kulturowe przed analogicznym procesem nadkonsumpcji i możliwością zniekształcenia. W ślad za tym w 1924 r. parlamentarzysta S. Hansson zaproponował wprowadzenie modelu odpłatności domeny publicznej do szwedzkiego systemu prawa autorskiego. Pomimo jej odrzucenia

¹⁶ *System Prawa Prywatnego*, t. 13: *Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2013, s. 246.

¹⁷ M. Bania, „*Domaine public payant*” – geneza, podstawowe założenia i charakter instytucji, „*Monitor Prawniczy*” 2014, nr 20, s. 1078.

¹⁸ *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. E. Ferenc-Szydełko, Warszawa 2011.

¹⁹ M. Późniak-Niedzielska, A. Niewęglowski, A. Przyborowska-Klimczak, *Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturalnego*, Warszawa 2015, s. 25.

²⁰ *Ibidem*, s. 24–25.

²¹ Uzasadnienie do ustawy z dnia 11 września 2015 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych (Dz.U. 2015, poz. 1639), s. 81.

²² Zob. szerzej: U. Wennersten, *Immaterialrätt och skydd av samhällsideal: en studie av klassikerskyddet i upphovsrätten och undantagen i varumärkesrätten, mösterrätten och patenträtten för allmän ordning och goda seder*, Lund 2014. Dysertacja doktorska jest dostępna wyłącznie po szwedzku jedynie w bibliotece Uniwersytetu w Lund.

dyskurs prawniczy nad zapewnieniem integralności ważnych dzieł kultury nadal był żywotny²³. W 1937 r. H. Himmelstrand włączył się do debaty, wysuwając postulat ograniczenia klasycznego wariantu odpłatności z uwagi na obawę o nadmierną ingerencję państwa w rynek literatury oraz spowodowanie znacznego przyrostu skomplikowanej struktury administracyjnej²⁴. Postulował on objęcie ochroną wyłącznie arcydzieł cieszących się powszechnym podziwem. W tej koncepcji to państwo miało zapewniać ochronę autorskich praw osobistych do dzieł o istotnym znaczeniu dla społeczeństwa znajdujących się w domenie publicznej²⁵. Inspiracją stojącą za takim pomysłem był jeden z bardzo podobnie brzmiących postulatów rewizji Konwencji berneńskiej, planowanych pod obrady konferencji w Brukseli w 1938 r. Ostatecznie w 1948 r. w Brukseli odrzucono propozycję roztoczenia specjalnej ochrony nad arcydziełami cieszącymi się powszechnym podziwem²⁶. Ponadto Himmelstrand w raporcie przygotowanym dla rządu przeanalizował funkcjonowanie odpłatnej domeny w innych państwach oraz przywołał regulacje innych krajach skandynawskich, w których mimo upływu okresu ochrony praw majątkowych wciąż chroniono prawa osobiste. W przypadku norweskim to rząd sprawował pieczę nad ochroną interesów niemajątkowych po śmierci twórcy²⁷. W raporcie przeanalizowano ustawodawstwa wielu innych ówczesnych państw. Z punktu widzenia tematyki dokumentu najistotniejsze było czechosłowackie postanowienie dotyczące ochrony prawnej dzieł znajdujących się w domenie publicznej, acz tylko tych posiadających szczególne znaczenie dla kultury²⁸. Takie rozwiązanie miało zapewnić społeczeństwu dostęp do dóbr kultury bez ich jakiegokolwiek zniekształcenia²⁹.

Sześć dekad niestosowania „ochrony klasyki”

W 1938 r. szwedzkie ministerstwo sprawiedliwości powołało komitet prawa autorskiego złożony w większości z przedstawicieli różnych organizacji zarządzania prawami twórców. Celem komitetu było przedłożenie ustawodawcy nowego projektu ustawy prawnoautorskiej, co stało się w 1956 r. i zaowocowało

²³ M. Fredriksson, *Protecting the classics in Swedish copyright law: intellectual property as a cultural policy tool*, „International Journal of Cultural Policy” 2024, s. 2–3.

²⁴ M. Fredriksson, *Moral rights and the protection of classics: A study of §51 in the Swedish Copyright Act of 1960*, „Comparative Legal History” 2024, no. 12, s. 16.

²⁵ M. Fredriksson, *Protecting the classics...*, s. 3–4.

²⁶ M. Fredriksson, *Moral rights...*, s. 15–17.

²⁷ Por. W. Serda, *Droit moral po śmierci twórcy*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 1978, nr 17, s. 83.

²⁸ M. Fredriksson, *Moral rights...*, s. 14–15.

²⁹ *Ibidem*, s. 17.

uchwaleniem nowego aktu prawnego 4 lata później³⁰. Ostatecznie ekspercki komitet projektujący obowiązującą do dziś ustawę nie zdecydował się wprowadzić *domaine public payant*, podając w raporcie argumenty przeciw klasycznemu modelowi odpłatności oraz *ratio legis* za wprowadzonym w życie instrumentem „ochrony klasyki”.

Instytucja ta została uregulowana w szwedzkiej ustawie prawnoautorskiej³¹ w art. 51 w brzmieniu: „Jeżeli dzieło literackie lub artystyczne jest prezentowane w sposób, który narusza interesy kulturalne, sąd może, na wniosek organu wyznaczonego przez rząd, zakazać dystrybucji i ukarać grzywną. Powyższe nie ma zastosowania do reprodukcji wykonanych za życia autora”³².

Prima facie widać różnicę między ugruntowanym modelem odpłatności domeny publicznej a powyższym rozwiązaniem, w drugim bowiem interwencja państwa nie następuje *a priori*, lecz aktualizuje się dopiero po spełnieniu łącznie dwóch zdarzeń, tj. eksploatacji dzieła w sposób nieaprobacyjny, czyli naruszający interesy kulturowe narodu³³, oraz wniesieniu powództwa do sądu przez upoważnione do tego podmioty. Na mocy rozporządzenia wykonawczego legitymowane do tego są trzy prywatne instytucje kultury: Akademia Szwedzka, Akademia Muzyczna i Akademia Sztuk Pięknych, każda stosownie dla swojej dziedziny³⁴. Wspomniane organizacje mają obowiązek zareagować w przypadku otrzymania zgłoszenia bądź powzięcia wiadomości o możliwym naruszeniu dyspozycji normy statutowanej w art. 51 wspomnianej ustawy³⁵.

Ten mechanizm wydaje się być wyważonym konsensusem między systemem opłat zwiększającym ceny literatury, stąd będącym w sprzeczności z ówczesną polityką ułatwiania dostępu do dóbr kultury, a brakiem jakiegokolwiek ochrony, który byłby sprzeczny z poglądem o konieczności roztoczenia pewnej ochrony tradycyjnych wartości estetycznych przed komercjalizacją, nowymi mediami i wykwitami kultury popularnej, takimi jak jazz³⁶. Taki cel został *expressis verbis* wyrażony w oficjalnym dokumencie poświęconym polityce kulturowej z 1974 r.³⁷ Instytucja ta nie była stosowana w praktyce z uwagi na niezdefiniowanie pojęcia *interesy rozwoju duchowego* (*interests of spiritual cultivation*). W doktrynie szwedzkiej dominuje pogląd o zbędności przepisu z uwagi na niemożliwość jego

³⁰ *Ibidem*, s. 17–18.

³¹ Analogiczne rozwiązania znajdują się w ustawodawstwach Norwegii, Dani i Finlandii. Zob. *ibidem*, s. 19–22.

³² <https://wipo.lex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/se/se052en.pdf>; tłum. własne (16.10.2024).

³³ <https://hannessnellman.com/news-views/blog/landmark-judgment-on-the-protection-of-classics-in-sweden/> (16.10.2024).

³⁴ <https://sv.wikipedia.org/wiki/Klassikerskyddet> (16.10.2024).

³⁵ M. Fredriksson, *A Reflection on the Cultural Significance of the Protection of Classics*, „Stockholm Intellectual Property Law Review” 2022, no. 5, s. 8.

³⁶ M. Fredriksson, *Protecting the classics...*, s. 5.

³⁷ *Ibidem*, s. 6.

zastosowania. Instytucja zdaje się godzić w zasadę wolności słowa. Z wymienionych względów akademie unikały wniesienia powództwa mimo petycji czy z własnej inicjatywy przez kolejne dekady³⁸. Dopiero kilka lat temu doszło do precedensowego procesu na podstawie art. 51.

Svenska Akademien v. Nordfront

W 2018 r. stowarzyszenie Juridikfronten zgłosiło Akademii Szwedzkiej witrynę internetową nordfront.se prowadzoną przez podmioty o narodowosocjalistycznym nacechowaniu³⁹. W serwisie tym fragmenty nordyckiego eposu *Havamal* oraz wiersze trójki romantycznych poetów szwedzkich zostały zamieszczone w sąsiedztwie wpisów promujących ideologię nacjonalistyczną i mowę nienawiści. W 2019 r. powództwo na podstawie art. 51 zostało wytoczone przez Szwedzką Akademię przed Sądem Własności Intelektualnej przeciwko organizacjom Nordfront i Nordiska motståndsrörelsen. Akademia żądała zakazania stronie publikacji fragmentów wierszy pod groźbą nałożenia grzywny w wysokości 1 mln koron szwedzkich⁴⁰. Ostatecznie Sąd oddalił powództwo Akademii, stwierdzając, że doszło wyłącznie do umieszczenia cytatu poezji, a nie jej zniekształcenia, co zdaniem Sądu jest przesłanką do wydania orzeczenia na podstawie art. 51⁴¹. W konsekwencji rozstrzygnięcia zamiast wniesienia apelacji Akademia Szwedzka wystosowała do rządu komunikat, w którym rekomendowała ocenę przydatności instytucji oraz podała w wątpliwość swoją legitymację, wskazując, iż uprawnienie powinien przejąć podmiot państwowy⁴².

Polska

W przypadku umiejscowienia szwedzkiej regulacji w polskim porządku prawnym funkcjonowałaby ona jako *legi generali* wobec istniejącej w Polsce ustawy o ochronie dziedzictwa Fryderyka Chopina⁴³. Ten akt prawny jest unikatowy w polskim prawodawstwie, bowiem jako jedyny dotyczy się wyłącznie konkretnej zmarłej osoby. Takie wyróżnienie nie wzięło się znikąd. W pierwotnym projekcie poselskim ustawy zawarta była preambuła, w której projektodawcy zaakcentowali

³⁸ M. Fredriksson, *A Reflection...*, s. 9.

³⁹ <https://www.juridikfronten.org/2019/10/24/svenska-akademien-ingriper-mot-nordfront/> (18.10.2024).

⁴⁰ <https://www.gulliksson.se/svenska-akademien-vs-nordfront-and-nmr-a-classic/> (18.10.2024).

⁴¹ M. Fredriksson, *Moral rights...*, s. 3.

⁴² M. Fredriksson, *A Reflection...*, s. 9.

⁴³ Ustawa z dnia 3 lutego 2001 r. o ochronie dziedzictwa Fryderyka Chopina (Dz.U. 2001, nr 16, poz. 168).

uniwersalną wartość twórczości oraz światową pozycję kulturalną kompozytora, przez wzgląd na które w ich opinii powstaje konieczność szczególnej ochrony jego spuścizny. W uzasadnieniu do projektu podniesiono również argument światowości, powołując się na okoliczność ustanowienia przez UNESCO roku 2000 Światowym Rokiem Chopinowskim w wyniku działań Towarzystwa im. Fryderyka Chopina. Uzasadnienie zawiera też przywołanie działalności organizacji chopinowskiej powołanej do życia przez czołowych działaczy politycznych i kulturalnych, podkreślając jego pokaźną aktywność na rzecz nieżyjącego kompozytora⁴⁴. Warto także nadmienić, że od 1985 r. działa Międzynarodowa Federacja Towarzystw Chopinowskich⁴⁵ zrzeszająca 40 towarzystw z 26 krajów⁴⁶. W 1936 r. szwedzkie stowarzyszenie kompozytorów wskazało m.in. twórczość polskiego kompozytora jako potencjalnie zagrożoną jazzowym przekształceniem jako argument za wprowadzeniem odpłatności domeny publicznej⁴⁷. Tym bardziej nie może dziwić fakt, że to Chopin jako kompozytor narodowy o znaczeniu światowym, a nie np. wieszcz narodowy Mickiewicz, otrzymał dedykowany akt prawny. Postanowienia tego aktu prawnego zdają się godzić w pojmowany powszechnie model domeny publicznej z uwagi na objęcie szczególną ochroną utworów XIX-wiecznego kompozytora i przedmiotów z nim związanych jako dobra ogólnonarodowe (art. 1 ust. 1). Ponadto ustanowiona została ochrona wizerunku i nazwiska muzyka na zasadach dotyczących dóbr osobistych (art. 1 ust. 1). Jak zauważa G. Tylec, dobra te zostały objęte ochroną prawną *sui generis*⁴⁸.

W przeciwieństwie do szwedzkiego rozwiązania, w przypadku ochrony autorskich praw osobistych Chopina legitymacja procesowa czynna nie przysługuje podmiotom prywatnym, lecz ministrowi właściwemu ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (art. 1 ust. 2 oraz art. 3 ust. 5). Minister ten jest władny do ochrony wspomnianych dóbr osobistych w przypadku korzystania przynoszącego ujmę (art. 1 ust. 3). Słowo *ujma* oznacza „to, co kogoś obraża lub poniża”⁴⁹ oraz „to, co uchybia czyjejś godności, stanowi skazę na honorze”⁵⁰. Ze względu na definicje słownikowe można zauważyć, iż sformułowanie *sposób przynoszący ujmę* (art. 1 ust. 3) zdaje się być zbieżne z wyrażeniem *sposób naruszający interesy kulturalne* (art. 51)⁵¹. Przynoszenie ujmę wydaje się być bardziej uniwersalne niż naruszenie interesów kulturalnych, jednak z uwagi na intencję ustanowienia

⁴⁴ [https://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/0/E3FCE9E43B16D512C1256804003312B3/\\$file/1414.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/0/E3FCE9E43B16D512C1256804003312B3/$file/1414.pdf) (26.10.2024).

⁴⁵ <http://chopininfederation.pl/> (26.10.2024).

⁴⁶ <http://chopininfederation.pl/towarzystwa-czlonkowskie/> (26.10.2024).

⁴⁷ M. Fredriksson, *A Reflection...*, s. 12.

⁴⁸ G. Tylec, *Imię i nazwisko osoby fizycznej oraz ich ochrona w polskim prawie cywilnym*, Lublin 2013, s. 281.

⁴⁹ <https://sjp.pwn.pl/slowniki/ujma.html> (26.10.2024).

⁵⁰ <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/ujma;5510811.html> (26.10.2024).

⁵¹ <https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/se/se225en.html> (26.10.2024).

ochrony na poziomie ogólnokrajowym stojącą za uchwaleniem obu rozwiązań można założyć tożsamość znaczeniową analizowanych sformułowań. Potwierdza to też tezę o hipotetycznej relacji ogólność–szczegółowość obu instytucji. Na mocy ustawy chopinowskiej został utworzony Narodowy Instytut Fryderyka Chopina będący państwową instytucją kultury wyposażoną w osobowość prawną, której organizatorem jest minister właściwy ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (art. 4 ust. 1–3, 5). Do zadań Instytutu należy m.in. ochrona dziedzictwa Polaka (art. 5 ust. 1). Z kolei minister może zlecić temu podmiotowi wykonywanie dochodzenia ochrony twórczości, nazwiska i wizerunku muzyka (art. 1 ust. 5). Instytut przejął najważniejsze zadania związane z ochroną dziedzictwa kompozytora od wciąż funkcjonującego Towarzystwa im. Fryderyka Chopina⁵². Do szerokiego wachlarza inicjatyw Instytutu należą m.in. organizacja Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina⁵³ oraz prowadzenie Muzeum Fryderyka Chopina w Warszawie⁵⁴. Ponadto Instytut zarejestrował nazwisko artysty jako słowny znak towarowy⁵⁵, na który prawo ochronne zostało przyznane w Europie, Azji i Ameryce Północnej⁵⁶. Zatem w polskim przypadku ochroną elementów domeny publicznej zajmują się organy państwowe, w przeciwieństwie do Szwecji, gdzie rozporządzenie upoważnia podmioty prywatne. Wspólnym mianownikiem tych podmiotów jest ich prestiżowa działalność. W Polsce nigdy nie doszło do wytoczenia sprawy przed sądem na podstawie ustawy, więc wiele postanowień pozostaje martwych.

Włochy

Nie tylko w Polsce czy Szwecji istnieje *sui generis* reżim ochrony dzieł znajdujących się w domenie publicznej. We włoskim porządku prawnym funkcjonuje administracyjnoprawna regulacja określana mianem *pseudoprawa autorskiego* bądź *prawa quasi-pokrewnego do zwielokrotniania*⁵⁷. Zawarta jest ona w uchwalonym w 2004 r. Kodeksie dziedzictwa kulturowego, w sekcji II w art. 106–108⁵⁸. Przepisy te kształtują swoisty reżim ochronny dóbr kultury znajdujących się w in-

⁵² <https://nifc.pl/pl/o-nas> (26.10.2024); <https://tifc.chopin.pl/> (26.10.2024).

⁵³ <https://konkursy.nifc.pl/pl/miedzynarodowy/konkurs> (26.10.2024); https://pl.wikipedia.org/wiki/Narodowy_Institut_Fryderyka_Chopina#Historia (26.10.2024).

⁵⁴ https://pl.wikipedia.org/wiki/Muzeum_Fryderyka_Chopina_w_Warszawie (26.10.2024).

⁵⁵ D. Rzażewska, *Wizerunek Chopina w biznesie*, „Kwartalnik Urzędu Patentowego RP” 2017, nr 2, s. 73–75, https://uprp.gov.pl/sites/default/files/2019-12/KWARTALNIK_2_2017.pdf (26.10.2024).

⁵⁶ <https://www.trademarkchopin.com/zakres-terytorialny> (26.10.2024).

⁵⁷ K. Grzybczyk, *O czym chciałby przeczytać profesor Ryszard Markiewicz?*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2023, nr 2, s. 43.

⁵⁸ https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/ita/code-of-the-cultural-and-landscape-heritage_html/it_cult_landscapeheritage2004_engtof.pdf (26.10.2024).

stytucjach muzealnych. Na szczególną uwagę zasługuje unormowanie z art. 108, które uzależnia możliwość komercyjnego zwielokrotnienia dzieła muzealnego od uiszczenia opłaty na rzecz instytucji kultury oraz otrzymania zezwolenia od takiego podmiotu⁵⁹. Ten mechanizm sprawia, że włoskie rozwiązanie znacząco różni się od akcentującego działalność samego państwa w tym zakresie modelu *domaine public payant*⁶⁰. Podkreśla się, że takie unormowanie jest sprzeczne z art. 14 dyrektywy o prawie autorskim i prawach pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym 2019/790⁶¹ (dalej: CSDMD)⁶². Artykuł ów stanowi, iż nie można objąć wiernych zwielokrotnień utworów sztuk wizualnych przynależnych domenie publicznej prawem autorskim czy prawami pokrewnymi⁶³. Tym samym wykonanie fotografii dzieła sztuki nie może skutkować powstaniem żadnego uprawnienia wobec wykonawcy wizualnego utrwalenia, tak aby każdy mógł bez ograniczeń zapoznać się z powieleniem utworu bez konieczności uzyskania zezwolenia od danego podmiotu⁶⁴.

Z uprawnień przewidzianych we włoskim Kodeksie skwapliwie korzystają uprawnione podmioty⁶⁵. Boloński Sąd Apelacyjny w orzeczeniu 1792/2024 zaproponował ugruntowaną koncepcję „wieczystego prawa do wizerunku” należnego dobru kultury, co w opinii autora miałoby uzasadniać postanowienia Kodeksu⁶⁶. Takie podejście sądów włoskich zdaje się podważać postanowienie art. 1 dyrektywy 2006/116/WE⁶⁷ ustanawiającego standard prawnoautorskiej ochrony na okres do 70 lat po śmierci twórcy.

Praktyka stosowania przepisów przez włoskie instytucje rodzi pewne kontrowersje odnośnie do zakresu stosowania Kodeksu poza granicami kraju. W 2023 r. Galleria dell'Accademia di Venezia, w której przechowywany jest rysunek *Człowiek witruwiański* Leonarda da Vinci, wytoczyła przed sąd w Wenecji powództwo przeciwko niemieckiej firmie Ravensburger AG ze względu na nieautoryzowane w myśl prawa Włoch użycie przez nią tego dzieła przy tworzeniu zestawu puzzli. Sąd wenecki orzekł, że pozwany musi zapłacić określoną kwotę na rzecz galerii za

⁵⁹ C. Sappa, L. Bossi, *Postcards from Italy. The art of controlling cultural goods' images better than copyright could*, „IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law” 2025, vol. 56, s. 333.

⁶⁰ K. Grzybczyk, *O czym chciałby przeczytać...*, s. 43.

⁶¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/790 z 17 kwietnia 2019 r. w sprawie prawa autorskiego i praw pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym oraz zmiany dyrektyw 96/9/WE i 2001/29/WE (Dz.U. L 130 z 17.05.2019, s. 92–125).

⁶² G. Dore, G. Priora, *The EU imperative to a free public domain: The case of Italian cultural heritage*, „COMMUNIA” 2024, s. 4–5.

⁶³ *Ibidem*, s. 16.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 18.

⁶⁵ Zob. <https://ipkitten.blogspot.com/search/max-results=7?q=italian+cultural+heritage+code> (25.11.2024).

⁶⁶ <https://ipkitten.blogspot.com/2024/10/bologna-court-of-appeal-confirms-that.html> (25.11.2024).

⁶⁷ Dyrektywa 2006/116/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 12 grudnia 2006 r. w sprawie czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych (Dz.U. L 372 z 27.12.2006, s. 12–18).

reprodukcję rysunku. Ponadto zakazał wykorzystywania utworu oraz jego tytułu do celów komercyjnych w jakiejkolwiek formie, na jakichkolwiek produktach (w tym cyfrowych), a także na stronach internetowych i w mediach społecznościowych zarządzanych przez niemiecki podmiot⁶⁸. W 2024 r. Ravensburger wniósł sprawę przed sąd w Stuttgarcie, który orzekł, iż stosowanie Kodeksu poza granicami Włoch stanowi naruszenie zasady terytorialności, stąd nie jest on w mocy wobec zdarzeń następujących na terytorium Niemiec⁶⁹.

Podsumowanie

W świetle powyższych regulacji unijnych niewątpliwie zdaje się, iż postanowienia włoskiego Kodeksu dziedzictwa kulturowego powinny zostać derogowane. W przypadku rozwiązań polskiego i szwedzkiego autor nie ma już takiej pewności. Należy, *primo*, stwierdzić, że obie te instytucje mają zakazowy charakter, tj. aktywują się w przypadku spełnienia ustawowych przesłanek, w przeciwieństwie do obowiązku uzyskania zezwolenia i wniesienia opłaty za każdorazową reprodukcję. Trzeba, *secundo*, wskazać, że posiadają one zawężony zakres przedmiotowy (niewskazane normatywnie arcydzieła kultury oraz twórczość i wizerunek jednego artysty). Ponadto są one w zasadzie niestosowane w praktyce, w przeciwieństwie do unormowań włoskich. Z uwagi na powyższe autor postuluje ich utrzymanie w krajowych porządkach prawnych z uwagi na potencjalnie niską szkodliwość faktyczną.

Obie konstrukcje są pozbawione charakteru majątkowego warunkującego uprzednio jakąkolwiek eksploatację dzieł, stąd należy stwierdzić, że w opinii autora nie naruszają one postanowień art. 1 dyrektywy 2006/116/WE wprowadzającego 70-letni okres ochronny praw majątkowych. Z kolei instytucje te stanowią reżim ochronny *sui generis* skoncentrowany na petryfikacji autorskich praw osobistych. Za koncentracją na aspekcie ochrony praw osobistych w przypadku szwedzkim przemawia szereg przykładów rozważania użycia normy z art. 51 jako instrumentu chroniącego integralność dzieł „klasyki”. W przypadku polskim wskazuje na to objęcie wizerunku i nazwiska Chopina ochroną na zasadach dóbr osobistych, zatem konstrukcja o charakterze tradycyjnie niemajątkowym.

Ponadto zarówno „ochrona klasyki”, jak i postanowienia ustawy chopinowskiej zdają się czynić zadość unormowaniu z art. 14 CSDMD, o ile nie dotyczyłyby reprodukcji utworów sztuki wizualnej. Wskazuje się, że pod pojęciem *sztuka wizualna* należy rozumieć wszelką aktywność człowieka zdolną do bycia postrzeganą

⁶⁸ K. Grzybczyk, *O czym chciałby przeczytać...*, s. 40–41.

⁶⁹ <https://itsartlaw.org/2024/10/19/case-review-ravensburger-v-italian-ministry-of-culture/> (27.11.2024).

poprzez zmysł wzroku⁷⁰. Jednocześnie z uwagi na brak unijnej definicji powstają wątpliwości w przypadku próby wskazania kategorii wytworów mieszczących się w zakresie określenia ze względu na różne pojmowanie tego pojęcia na gruncie ustawodawstw państw Unii⁷¹. Ewidentne wątpliwości powstają odnośnie do wspomnianej ochrony wizerunku polskiego kompozytora. A nawet jeśli, to z uwagi na objęcie tymi regulacjami niezwykle istotnych dóbr dziedzictwa kulturowego należałoby zastanowić się nad możliwością użycia klauzuli porządku publicznego ze względu na konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego.

Bibliografia

- Bania M., „*Domaine public payant*” – geneza, podstawowe założenia i charakter instytucji, „Monitor Prawniczy” 2014, nr 20.
- Dore G., Piora G., *The EU imperative to a free public domain: The case of Italian cultural heritage*, „COMMUNIA” 2024.
- Fredriksson M., *A Reflection on the Cultural Significance of the Protection of Classics*, „Stockholm Intellectual Property Law Review” 2022, no. 5.
- Fredriksson M., *Moral rights and the protection of classics: A study of §51 in the Swedish Copyright Act of 1960*, „Comparative Legal History” 2024, no. 12.
- Fredriksson M., *Protecting the classics in Swedish copyright law: intellectual property as a cultural policy tool*, „International Journal of Cultural Policy” 2024.
- Grzybczyk K., *O czym chciałby przeczytać profesor Ryszard Markiewicz?*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2023, nr 2.
- <http://chopininfederation.pl/> (26.10.2024).
- <http://chopininfederation.pl/towarzystwa-czlonkowskie/> (26.10.2024).
- http://controverses.mshparisnord.fr/notices/not_hetzel_1858.html (16.10.2024).
- <https://hannessnellman.com/news-views/blog/landmark-judgment-on-the-protection-of-classics-in-sweden/> (16.10.2024).
- <https://ipkitten.blogspot.com/2024/10/bologna-court-of-appeal-confirms-that.html> (25.11.2024).
- <https://ipkitten.blogspot.com/search/max-results=7?q=italian+cultural+heritage+code> (25.11.2024).
- <https://itsartlaw.org/2024/10/19/case-review-ravensburger-v-italian-ministry-of-culture/> (27.11.2024).
- <https://konkursy.nifc.pl/pl/miedzynarodowy/konkurs> (26.10.2024).
- <https://nifc.pl/pl/o-nas> (26.10.2024).
- [https://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/0/E3FCE9E43B16D512C1256804003312B3/\\$file/1414.pdf](https://orka.sejm.gov.pl/RejestrD.nsf/0/E3FCE9E43B16D512C1256804003312B3/$file/1414.pdf) (26.10.2024).
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Muzeum_Fryderyka_Chopina_w_Warszawie (26.10.2024).
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Narodowy_Institut_Fryderyka_Chopina#Historia (26.10.2024).
- <https://selvams.com/india/copyrights/relinquishment-of-copyright-in-india/> (16.10.2024).
- https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/ita/code-of-the-cultural-and-landscape-heritage_html/it_cult_landscapeheritge2004_engtof.pdf (26.10.2024).
- <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/ujma;5510811.html> (26.10.2024).

⁷⁰ R. Markiewicz, *Prawo autorskie na jednolitym rynku cyfrowym. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/790*, Warszawa 2021, s. 133.

⁷¹ *Ibidem*, s. 134.

<https://sjp.pwn.pl/slowniki/ujma.html> (26.10.2024).
<https://sv.wikipedia.org/wiki/Klassikerskyddet> (16.10.2024).
<https://tife.chopin.pl/> (26.10.2024).
https://uprp.gov.pl/sites/default/files/2019-12/KWARTALNIK_2_2017.pdf (26.10.2024).
<https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/se/se052en.pdf> (26.10.2024).
<https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/se/se225en.html> (26.10.2024).
<https://www.gulliksson.se/svenska-akademien-vs-nordfront-and-nmr-a-classic/> (18.10.2024).
<https://www.juridikfronten.org/2019/10/24/svenska-akademien-ingriper-mot-nordfront/> (18.10.2024).
<https://www.trademarkchopin.com/zakres-terytorialny> (26.10.2024).
 Huang H., *On public domain in copyright law*, „Frontiers of Law in China” 2009, no. 4.
 Kopff A., „*Domaine public payant*” (koncepcja autorskiego prawa grupowego), „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 1992, nr 58.
 Markiewicz R., *Prawo autorskie na jednolitym rynku cyfrowym. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/790*, Warszawa 2021.
 Marzetti M., *The Law and Economics of the “Domaine Public Payant”. A case-study of the Argentinian system*, Erasmus University Rotterdam 2018.
 Marzetti M., *Victor Hugo Betrayed: The “Domain Public Payant” as intended in the 19th Century and as implemented today*, „Review of Economic Research on Copyright Issues” 2021, no. 18.
 Ochoa T., *Origin and Meanings of the Public Domain*, „University of Dayton Law Review” 2002, no. 28.
 Późniak-Niedzielska M., Niewęglowski A., Przyborowska-Klimczak A., *Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturalnego*, Warszawa 2015.
 Rose M., *Nine-Tenths of the Law: The English Copyright Debates and the Rhetoric of the Public Domain*, „Law and Contemporary Problems” 2003, no. 66.
 Rzążewska D., *Wizerunek Chopina w biznesie*, „Kwartalnik Urzędu Patentowego RP” 2017, nr 2.
 Sappa C., Bossi L., *Postcards from Italy. The art of controlling cultural goods’ images better than copyright could*, „IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law” 2025, vol. 56.
 Serda W., *Droit moral po śmierci twórcy*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 1978, nr 17.
System Prawa Prywatnego, t. 13: *Prawo autorskie*, red. K. Barta, Warszawa 2013.
 Targosz T., *Domena publiczna w prawie autorskim*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 2007, nr 4.
 Tylec G., *Imię i nazwisko osoby fizycznej oraz ich ochrona w polskim prawie cywilnym*, Lublin 2013.
Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz, red. E. Ferenc-Szydełko, Warszawa 2011.
 Wennersten U., *Immaterialrätt och skydd av samhällsideal: en studie av klassikerskyddet i upphovsrätten och undantagen i varumärkesrätten, mösterrätten och patenträtten för allmän ordning och goda seder*, Lund 2014.

Streszczenie

Ograniczenia domeny publicznej przed każdorazowym zwielokrotnieniem, takie jak *domaine public payant* oraz uregulowanie włoskie, wprowadzają rozwiązania publicznoprawne do prawa autorskiego. Taka publicyzacja jest niezgodna z prawem unijnym. Również unormowania polskie i szwedzkie odbiegają od ugruntowanego paradygmatu prawa autorskiego. Przez ich znacząco zawężony zakres oraz możliwość zastosowania w razie stwierdzenia naruszenia nie zaistniała

szeroka praktyka ich stosowania. Trudną zastosowalność szwedzkich postanowień może powodować nie dość jasna klauzula generalna zawarta w przepisie. Należałoby dokonać jej wykładni, by móc zdecydować definitywnie o przyszłości tej instytucji. Ustawa chopinowska mimo bycia swoistym wyjątkiem w polskim porządku prawnym wydaje się być wyważonym rozwiązaniem w zakresie ochrony twórczości kompozytora, jednak należałoby zrezygnować z aspektu ochrony wizerunku pianisty z tych samych względów co włoskie „wieczyste prawa do wizerunku”.

Słowa kluczowe: domena publiczna, *domaine public payant*, ochrona klasyki, pośmiertna ochrona praw twórcy, dziedzictwo kulturowe

SUI GENERIS PROTECTION REGIMES FOR WORKS IN THE PUBLIC DOMAIN. COMPARATIVE ANALYSIS OF SWEDISH, POLISH AND ITALIAN LEGISLATION IN THE LIGHT OF EU REGULATIONS

Summary

Restrictions of the public domain against each reproduction such as the *domaine public payant* and the Italian regulation introduce public law solutions into copyright law. Such publicisation is incompatible with EU law. The Polish and Swedish regulations also deviate from the established copyright paradigm. Due to their significantly narrow scope and the possibility to apply in the case of an infringement, there has not been a wide practice of their application. The difficult applicability of the Swedish provisions may be due to the insufficiently clear general clause contained in the provision. It would need to be interpreted in order to decide definitively on the future of this institution. The Chopin Act, despite being a peculiar exception in the Polish legal order, seems to be a balanced solution for the protection of the composer's work. However, the aspect of the protection of the pianist's image should be abandoned for the same reasons as the Italian “perpetual image rights”.

Keywords: public domain, *domaine public payant*, protection of classics, posthumous protection of creator's rights, cultural heritage